

บทที่ ๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องความรู้ ได้มีการศึกษากันมาซึ่งเรียกว่า ญาณวิทยา ซึ่งเป็นวิชาสาขาหนึ่งของหลักปรัชญา เป็นอีกทฤษฎีแห่งความรู้ตามแนวปรัชญา ญาณวิทยาได้ศึกษาถึงการกำเนิดธรรมชาติ ขอบเขต และความสมบูรณ์แห่งความรู้ ตลอดจนถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้ และหามาตรฐานว่าอะไรเป็นความรู้จริง อะไรเป็นความรู้ไม่จริง ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของความรู้การได้มาซึ่งความรู้ ศึกษาว่าเราสามารถรู้ความจริงได้หรือไม่ ญาณวิทยาจึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความจริง กล่าวคือสิ่งไหนที่จัดเป็นความรู้ สิ่งนั้นก็ต้องเกี่ยวข้องกับความจริง และสิ่งไหนที่เป็นความจริง สิ่งนั้นก็ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเช่นกัน การรู้ความจริงจึงเรียกว่า ความรู้ญาณวิทยา จะศึกษาถึงบ่อเกิดหรือกำเนิดของความรู้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เราจะยืนยันว่ารู้ได้อย่างไร^๑

คำว่าความรู้ นั้น ในทัศนะของ ฮอสเปอร์ นับเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ ซึ่งอาจจะโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือ ได้ฟัง ความรู้นี้เป็นหนึ่งในขั้นตอนของการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหา และมาตรฐานเป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการจำอะไรได้ ระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนหรือใช้ความสามารถของสมองมากนัก ด้วยเหตุนี้ การจำได้จึงถือว่าเป็น กระบวนการที่สำคัญในทางจิตวิทยา^๒

ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียนรู้เพียงแต่เกิดความจำได้ โดยอาจจะเป็นการนึกได้ หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ในขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้างและวิธีแก้ไขปัญหา ส่วนความเข้าใจอาจแสดงออกมาในรูปของทักษะด้านการแปล ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเขียนบรรยายเกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ โดยใช้คำพูดของตนเอง และ การให้ความหมาย ที่แสดงออกมาในรูปของความคิดเห็นและข้อสรุป รวมถึงความสามารถในการคาดคะเน หรือการคาดหมายว่าจะเกิดอะไรขึ้น^๓

บลูมและคณะ(Bloom et al) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ว่าหมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะ วิธีการและกระบวนการต่าง ๆ รวมถึงแบบกระบวนของโครงการวัตถุประสงค์ ในด้านความรู้ โดยเน้นในเรื่องของกระบวนการทางจิตวิทยาของความจำ อันเป็นกระบวนการที่

^๑ บุญมี แทนแก้ว, ญาณวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^๒ มาโนช เวชพันธ์, “เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ข้าราชการประจำ : ศึกษาเปรียบเทียบ ข้าราชการพลเรือนทหารและตำรวจ ”, ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕.

^๓ อักษร สวัสดิ์, “ความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาในเขตบางกะปิ, ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

เชื่อมโยงเกี่ยวกับการจัดระเบียบ โดยก่อนหน้านี้ในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ หรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ของคน ว่าประกอบด้วยความรู้ตามระดับต่าง ๆ ซึ่งอาจพิจารณาจากระดับความรู้ในขั้นต่ำไปสู่ระดับของความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไป^๔

ความรู้คือ สิ่งที่มนุษย์สร้าง ผลิต ความคิด ความเชื่อ ความจริง ความหมาย โดยใช้ข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น ตรรกะ แสดงผ่านภาษา เครื่องหมาย และสื่อต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เป็นไปตามผู้สร้าง ผู้ผลิตจะให้ความหมาย

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ก็ได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้นี้ เช่นเดียวกัน กับ ญาณวิทยาทฤษฎีแห่งความรู้^๕ ตรงกับคำที่ใช้ในทางพระพุทธศาสนาว่า อภิญญา ญาณ ปัญญา วิชา เป็นต้น ได้มีพุทธพจน์รับรองไว้ว่า “ผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดการงาน รู้กาลและรู้สมัย เขาพึงอยู่ในราชการได้”^๖ “คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาประเสริฐ เหมือนพระจันทร์ประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย แม้ศีลสิริและธรรมของสัตบุรุษย่อมไปตามผู้มีปัญญา”^๗ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งเหตุและผล ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความรู้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ในโลกอย่างมีความสุขในระดับปกติ และความสุขระดับพิเศษ ทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน ได้แบ่งความรู้เป็น ๒ ระดับ คือ ความรู้ระดับโลกียะและความรู้ระดับโลกุตระซึ่งเป็นความรู้ในระดับสูงในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นว่าในบ่อเกิดความรู้พระพุทธศาสนา และความรู้ทางตะวันตกระหว่างศาสตร์ทั้งสอง มีความแตกต่างกัน จากการนำเสนอมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบ่อเกิดแห่งความรู้ ในพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไรบ้าง มีที่มาของบ่อเกิดความรู้เป็นอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในการศึกษาวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา และสำหรับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของความรู้ในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ บ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ การวิเคราะห์บ่อเกิดแห่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาควรทำอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาบ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

^๔ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕),

^๕ พ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๓๓๘/๕๔.

^๖ พ.ชา.จตุตทาวิสัย(ไทย) ๒๗/๒๔๖๘/๕๔๑.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์บ่อเกิดความรู้ในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยมีขอบเขตการทำวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเศษต่างๆ และทุติยภูมิ (Secondary) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ข้อมูลเครือข่ายสารสนเทศ (internet) สารานุกรม (Encyclopedia) เอกสารวิชาการ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ความหมายบ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- ที่มาของบ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- วิเคราะห์บ่อเกิดแห่งความรู้ในพระพุทธศาสนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา

ความรู้ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้เข้าใจชัดเจน กริยาที่รู้ชัด ความกำหนดหมาย ความเข้าใจกำหนด ความเข้าใจกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ สามารถจำแนกเห็นถึงเหตุผล สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี และสิ่งนั้น ๆ มีคุณหรือโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์

บ่อเกิดความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่ทำให้ผู้ศึกษานำมาปฏิบัติพัฒนาตน จนที่สุดเพื่อพ้นทุกข์จากวัฏฏะสงสารได้ ในพระพุทธศาสนานี้แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือบ่อเกิดของความรู้ในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ

บ่อเกิดแห่งความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ ๑) ความรู้เกิดจากทางสุตมยปัญญา ๒) ความรู้เกิดจากทางจินตมยปัญญา และ ๓) ความรู้เกิดจากทางภาวนามยปัญญา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ การพัฒนาปัญญา มีจุดหมายเพื่อ อิสระภาพ ปัญหาพื้นฐานของชีวิตและของมนุษย์ทั้งหมด ได้แก่ ความติดขัดคับ ข้องบีบคั้น ซึ่งเกิดจากความไม่รู้ที่คำเดิมใช้ว่า “ทุกข์” ขยายความว่า มนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตเคลื่อนไหวเป็นไปเพื่อสืบทอดชีวิตและสังคมของตน ก็จึงต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย เริ่มตั้งแต่ชีวิตของตนเองไปทีเดียว เมื่อไม่รู้หรือยังไม่รู้จักว่า สิ่งนั้นๆ คืออะไร เป็นอย่างไร ก็ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ไม่ถูกต้อง เมื่อไม่รู้ที่จะปฏิบัติอย่างถูกต้อง ก็ไม่ลุล่วงผ่านพ้นปลอดภัยไป แต่กลายเป็นว่า เกิดความติดขัดคับ ข้องบีบคั้น เป็นปัญหาขึ้น หรือ เรียกว่าแก้ปัญหาไม่ได้ รวมพูดสั้นๆ ว่า เพราะไม่รู้ ความจริงของโลกและชีวิต จึงทำให้เกิดความทุกข์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องพัฒนาปัญญาขึ้นมา เพื่อให้เข้าใจสิ่งทั้งหลาย จนเข้าถึงความจริง เมื่อรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลาย คือรู้ความจริงของชีวิตและ โลกนี้แล้ว ก็ไม่ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง ก็ไม่เกิด ความติดขัดบีบคั้น แก้ปัญหาได้ หรือไม่เกิดเป็นปัญหาขึ้น ก็เกิดความลุล่วง ทะลุปรุโปร่งปลอดภัยไป เป็นอิสระ ซึ่งจะเรียกว่าอิสระภาพ หรือภาวะไร้ทุกข์ ก็ได้ เมื่อถึงภาวะนี้ มนุษย์จึงจะมีความสุขที่แท้จริง จึงเห็นได้ว่า อิสระภาพ การดับปัญหาได้ หรือ ภาวะลุล่วงปลอดภัยพ้นปัญหา หรือภาวะไร้ทุกข์ เป็น จุดหมายของชีวิต และเป็นจุดหมายของมนุษย์ทั้งหมด และก็เป็น จุดหมายของการพัฒนาปัญญาด้วย การศึกษาศิลปศาสตร์ในความหมายที่เป็นแก่นที่สุด จึงหมายถึงการพัฒนาปัญญา เพื่อให้เข้าถึงอิสระภาพนี้ และ วิชาต่างๆ ในศิลปศาสตร์ ก็เป็นองค์ประกอบด้านต่างๆ ของกระบวนการ พัฒนาปัญญานี้ แต่จะต้องปฏิบัติต่อวิชาศิลปศาสตร์อย่างถูกต้องด้วย การพัฒนาปัญญา^๗

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“ปัญญา” คือ “ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง”

ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า ปัญญาที่จะนับว่าเป็นความรู้อย่างทั่วถึงแท้จริงในพุทธศาสนา อย่างน้อยมี ๔ นัยสำคัญที่ต้องรู้จัก คือ

๑. ปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ในเรื่องของเหตุและผลของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง รู้ถึงโครงสร้าง รู้ถึงองค์ประกอบ รู้ที่มาที่ไป รู้เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๒. ปัญญาที่รู้ถึงคุณค่าและความหมายของสิ่งนั้น ๆ ทั้งในส่วนที่เป็นคุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริหารจัดการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ๒๕๕๒).

๓. ปัญญาที่รู้จักเข้าไปทำหน้าที่ จัดแจง จัดสรร จัดการหรือเข้าไปทำหน้าที่และเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง^๔

กীরติ บุญเจือ (ราชบัณฑิตยสถานปรัชญา) ได้กล่าวในหนังสือ ญาณวิทยา (Epistemology) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้อธิบายในเรื่องของการศึกษาคำตอบของปัญหาที่ว่า “จิตของเราจะอะไรจริงได้หรือไม่” โดยคำตอบนี้จะมี ๒ ลัทธิ คือ

๑. ลัทธิอัตถนิยม (Subjectivism) คือไม่สามารถรู้ได้ว่าจริงหรือไม่ และ

๒. ลัทธิปรนัยนิยม (Objectivism) คือ สามารถรู้ได้ว่าจริงหรือไม่ โดยได้กำหนดขอบเขต ๕ อย่างเพื่อวิเคราะห์ ได้แก่

๑) การสัมผัส (Sensation)

๒) ความเข้าใจ (Understanding)

๓) อัจฉตติญาณ (Intuition)

๔) ตรัสรู้ (Enlightenment) และ

๕) วิโรจน์ (Revelation) ได้อธิบายถึงทฤษฎีของการเกิดความรู้ว่ามีอยู่ ๕ ทฤษฎี คือ

๑) เหตุผลนิยม (Rationalism)

๒) ประจักษ์นิยม (Empiricism)

๓) เพทนาการนิยม (Sensationism)

๔) อนุมานนิยม (Apriorism) และ

๕) สัญชาตญาณนิยม (Intuitionism) ในขณะที่ เคนคักดี ต้นสิงห์ ก็ได้ อธิบายถึงต้นกำเนิดความรู้มี ๕ อย่างเช่นกัน คือ

๑) จิตนิยม (Idealism)

๒) เหตุผลนิยม (Rationalism)

๓) ประจักษ์นิยม (Empiricism)

๔) อัจฉตติญาณ (Intuitionism) และ

๕) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism)^๕

แต่ทว่าบุญมี แพนแก้ว จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้อธิบายถึงทฤษฎีกำเนิดแห่งความรู้ว่ามีอยู่ ๖ ทฤษฎี คือ

๑) เหตุผลนิยม (Rationalism)

๒) ประจักษ์นิยม (Empiricism)

๓) เพทนาการนิยม (Sensationism)

๔) อนุมานนิยม (Apriorism)

๕) สัญชาตญาณนิยม (Intuitionism) และ

๖) ประกาศิตนิยม (Authoritism)

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ มหาวชิราลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๕ กীরติ บุญเจือ, “ปรัชญาเบื้องต้น”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑).

บุญมี แท่นแก้ว ได้กล่าวในหนังสือ อธิบายเชิงเปรียบเทียบของคำว่า epistemology ในด้านการศึกษาศาสตร์ของปรัชญาต่างๆ เช่นปรัชญาเซน ความรู้เกิดจาก

๑.) โดยตรงได้แก่ อวิชญาณ มนปรยายัชญาณ และเกวลัชญาณ และ

๒.) โดยอ้อม ได้แก่ มติชญาณ และศรัติชญาณ

ในขณะที่ปรัชญามหายานในญี่ปุ่นได้อธิบาย ความรู้เกิดจากประสาทสัมผัส การคิดนึกอย่างมีเหตุผล การฝึกฝนอบรมหรือหยั่งรู้ภายในจิต และจากพยานหรือหลักฐาน แต่ในพุทธปรัชญาจะอธิบายว่า ความรู้เกิดจากการฟัง การคิด และการฝึกฝนอบรม ในทำนองเดียวกัน เคนศักดิ์ ต้นสิงห์ ก็ได้ศึกษาการเปรียบเทียบ Epistemology ในด้านปรัชญาต่างๆ เช่นกัน เช่นปรัชญาทางด้านตะวันตก มีนักปรัชญาหลายท่านที่ เคนศักดิ์ ต้นสิงห์ ได้ยกมาอธิบายเกี่ยวกับญาณวิทยา ได้แก่ ปรัชญาของ โซเครตีส (Socrates) ความรู้เกิดจากการคิดหาเหตุผล ปรัชญาของพลาโต (Plato) ความรู้เกิดจากการระลึกได้ ปรัชญาของอริสโตเติล (Aristotle) ความรู้เกิดจากการคิดหาเหตุผล ๒ แบบ คืออุปนัย และนิรนัย ปรัชญาของออกุสติน (St.Augustine) ความรู้เกิดจากอำนาจของตรีเอกานุภาพ คือบิดา บุตร และจิต เป็นต้น^{๑๐}

ชัยวัฒน์ อัดวัฒน์และปานทิพย์ ศุภนคร นักวิชาการด้านปรัชญาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ให้ขอบเขตของญาณวิทยาในด้านความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องอย่างไร ซึ่งศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับญาณวิทยามีอยู่กัน ได้แก่ อภิปรัชญา (Metaphysics) จิตวิทยา (Psychology) ตรรกศาสตร์ (Logic) และอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) อีกทั้งยังได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางญาณวิทยา ๒ ปัญหาหลักๆ คือ ปัญหาเรื่องบ่อเกิดของความรู้ และปัญหาเรื่องธรรมชาติของความรู้สิ่งที่เรารู้คืออะไร^{๑๑}

การรู้ความจริงจึงเรียกว่าความรู้ พุทธญาณวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ วิชาญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ได้แก่ โลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา และญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาต่างสำนัก เช่น ลัทธิประสบการณ์นิยม ทั้งสองยอมรับว่า ผัสสะหรือประสาทสัมผัสเป็นญาณวิทยาเบื้องต้น แต่ในระดับที่สูงขึ้นไปไม่เหมือนกัน และญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกับลัทธิเหตุผลนิยม เป็นญาณวิทยาแบบรู้มาก่อนประสบการณ์ แต่ญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค เป็นความรู้หลังประสบการณ์ เป็นต้น^{๑๒}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรมในพระไตรปิฎก ว่าองค์ความรู้ทางพุทธปรัชญาที่พัฒนาขึ้นจากรากฐาน ของญาณวิทยาแบบอื่นๆ อาทิแบบ สหณินิยม (Coherentism) ซึ่งอาศัยความสอดคล้อง กลมกลืนทางความคิด ความเชื่อ ในหมู่ นักวิชาการ หรือผู้รู้วงการนั้นๆ เป็น

^{๑๐} บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖).

^{๑๑} ชัยวัฒน์ อัดวัฒน์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘).

^{๑๒} ปานทิพย์ ศุภนคร, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘).

เกณฑ์วินิจฉัยความรู้ ที่เป็นสัจจะ ความจริง จึงยังห่างไกล จากแก่นสาร ของความรู้ แห่งหลักพุทธธรรม^{๑๓}

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าว ไว้ในหนังสือ “ความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา” ว่าท่าทีที่ พระพุทธศาสนามีต่อแหล่งความรู้ทั้งสองเป็นท่าทีของการไม่ไว้นื้อเชื่อใจโดยจะเห็นได้จากการที่ พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้เรารวสอบอยู่เสมอ การที่พุทธศาสนามีท่าทีต่อแหล่งความรู้ทั้งสองเช่นนี้มี นัยบ่งชี้ให้เห็นว่าแหล่งความรู้ทั้งสองนั้นยังเป็นวิธีการได้มาของความรู้ที่อาจมีข้อบกพร่องอยู่ อย่างน้อย ก็น่าจะเป็นด้วยเหตุผลสองประการคือ

๑. แหล่งความรู้ทั้งสองอาจนำเราไปสู่ความรู้ที่ผิดพลาดได้อยู่เสมอ(ความรู้ที่ไม่ตรงกับ ความเป็นจริงหรือจริง ๆ แล้วก็ไมรู้นั่นเอง เช่น ความรู้ที่ว่าโลกแบนเป็นความรู้ที่ผิดพลาด เพราะจริง ๆ แล้วโลกกลม เป็นต้น)อันที่จริงการมีท่าทีเช่นนี้ต่อแหล่งความรู้ในหมวด สุตมยปัญญา เป็นสิ่งที่ไม่ แปลกประหลาดอะไรนักหากมองจากมุมมองของวิชาปรัชญา การอ้างแหล่งข้อมูลเหล่านี้จัดเป็น ข้ออ้างที่มีน้ำหนักน้อย คือ “การอ้างคำพูดหรือการปฏิบัติที่ถือสืบๆ กันมาของผู้อื่น” จัดเป็นการตั้ง เหตุผลแบบการอ้างประเพณี “การอ้างว่ามีเสียงลือกันมากว่าเป็นอย่างนั้น” ก็อาจจัดได้ว่าเป็นการตั้ง เหตุผลแบบการอ้างคนส่วนใหญ่ คือคนส่วนใหญ่เล้าลือกันมาอย่างนั้น ส่วน “การอ้างว่าสิ่งนี้ครูของ เราเป็นคนพูด” หรือ “การอ้างว่าสิ่งนี้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์หรือตำรา” สามารถจัดเป็นการตั้งเหตุผล แบบอ้างสิ่งที่มีคุณวิเศษ คือ ความเป็นครู คัมภีร์หรือตำรา เป็นสิ่งที่มีคุณวิเศษที่เราเชื่อถือกัน^{๑๔}

ส่วนการมีท่าทีไม่ไว้อใจต่อแหล่งความรู้ในหมวด จินตามยปัญญานั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่ง ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะการคิดใช้เหตุผลเป็นกระบวนการอันเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นภายในตัวของเรา เอง(หรือสมองของเราเอง) อีกทั้งวิธีการศึกษาของศาสตร์แขนงต่างๆ ยังอาศัยความคิดใช้เหตุผลเป็น วิธีการในการศึกษาเป็นหลักเสียส่วนใหญ่ไม่ด้วยวิธีนिरनय(deduction) ก็ด้วยวิธีอุปนัย(induction) หรือไม่ก็ใช้ทั้งสองวิธีควบคู่กันไปอาจารย์สมภาร พรหมทา ได้ให้ข้อสังเกตถึงประเด็นนี้ไว้ว่า ศาสตร์ที่ถือ ว่าเป็นประติฐักรรรมทางปัญญาที่สำคัญของมนุษย์คือคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก็ล้วนแต่มี รากฐานอยู่บนวิธีการใช้เหตุผลทั้งสองแบบนี้ โดยคณิตศาสตร์ตั้งอยู่บนรากฐานของการใช้เหตุผลแบบ นिरนय

ส่วนวิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนรากฐานของการใช้เหตุผลแบบอุปนัย ดังนั้นแล้วจากเนื้อความ ในกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้ตรวสอบแหล่งความรู้ที่เกิดจากภายในหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ กระบวนการคิดใช้เหตุผลแบบนिरนयและอุปนัยจึงเท่ากับว่าพระพุทธองค์ทรงชี้ให้ตรวสอบ คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การชี้ให้ตรวสอบคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของพระพุทธองค์เช่นนี้ ย่อมแฝงความหมายค่อนข้างชัดเจนว่าในทัศนะของพุทธปรัชญา คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ยังเป็น แหล่งความรู้ที่มีข้อบกพร่องคือยังอาจผิดได้อยู่นั่นเอง

๒. ความรู้ที่ได้จากแหล่งความรู้ทั้งสอง (จิตตามยปัญญา และสุตมยปัญญา) ยังไม่ใช่ความรู้ ที่แท้จริงกล่าวคือ ถึงแม้ว่าความรู้ที่ได้มานั้นเป็นความรู้ที่ถูกต้อง(หรือไม่ผิดพลาด)ในความหมายที่ตรง

^{๑๓} บรรจบ บรรณรุจิ, พุทธธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร :บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). (อัดสำเนา)

^{๑๔} วิทย์ วิศทเวทย์ “ความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา”. พุทธศาสนศึกษา. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘).

กับความเป็นจริงในทางพุทธศาสนาก็ยังถือว่าไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริงพุทธศาสนาถือว่าแหล่งความรู้ทั้งสองนั้นให้ความรู้ในระดับที่ต่างกันคือสุตมยปัญญา ให้ความรู้ในระดับของการรู้จำหรือจำไว้ที่เรียกว่า “สัญญา” จินตามยปัญญาให้ความรู้ในระดับความเข้าใจที่ได้จากการคิดหรือการใช้เหตุผล มีความละเอียดมากไปกว่าความรู้ที่ได้จากสุตมยปัญญา เพราะจิตอาจจะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ตามองไม่เห็น หูฟังไม่ได้ยินก็ได้ แล้วความรู้ในระดับนี้จะถูกประมวลไว้ในจิต ตามรูปแบบที่เลือกกว่า “ทิวฐิ” หรือ “ความเชื่อ” จากคำอธิบายดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่า ความรู้ที่เกิดจากแหล่งความรู้ทั้งสองเป็นไปได้มากที่สุดก็เพียงความรู้ในระดับความเชื่อเท่านั้น ฉะนั้นแล้วถึงแม้ว่าความเชื่อจะตรงกับความเป็นจริง ความเชื่อนั้นก็เพียงแต่บอกได้ว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ยังมีใช้ความรู้ที่แท้จริง ผู้เขียนเห็นว่าเราต้องแยกกันให้ชัดเจนระหว่างคำสามคำ คือ “ความรู้ที่ไม่ถูกต้อง” “ความรู้ที่ถูกต้อง” และ “ความรู้ที่แท้จริง” “ความรู้ที่ไม่ถูกต้อง” คือ การที่ความเชื่อของเราไม่ตรงกับความเป็นจริงหรือจริงๆแล้วเราก็ไม่รู้มันเอง

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาในวรรณคดีโคลงโลกนิติ” ว่าจริยธรรมที่ผู้คนในสังคมยึดถือเป็นอุดมคติและเป็นหลักในการปฏิบัติตนสืบต่อมาช้านาน หากผู้อ่านพิจารณาให้ลึกซึ้ง จะทำให้เข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิตมากขึ้น สามารถนำข้อคิดไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสามารถสรุป เป็นหัวข้อหลักธรรมต่างๆ ที่มีคุณค่าด้านเนื้อหา คือหลักพุทธธรรมในด้านสัจธรรม ได้แก่

- (๑) สอนให้เป็นคนดี
- (๒) ความสอนซื่อสัตย์ (สัจจะ)
- (๓) ละทิ้งความโอ้อวด (มานะ)

หลักพุทธธรรมในด้านจริยธรรม ได้แก่

- (๑) พรหมวิหาร
- (๒) กตัญญูกตเวที
- (๓) ความไม่ไว้วางใจ (ความไม่ประมาท)
- (๔) การศึกษาเล่าเรียน (สิกขา)
- (๕) การรู้จักประมาณตน (มัธยัตถุตา)
- (๖) การพิจารณาเลือกคบคน
- (๗) ไม่ให้ทำตามอย่างผู้อื่น (ยถาลาภสันโดษ)
- (๘) วาจาอ่อนหวาน (วาจาสุภาสิต)
- (๙) การไม่คบคนพาล^{๑๕}

พระธเนศ ฐานิสโร ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า “ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เอ.เจ.แอร์” ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีความหมายทั้งในเชิงโลกียะ และโลกุตตระ

^{๑๕} พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาในวรรณคดีโคลงโลกนิติ” สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๕๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

มีลักษณะเป็นพฤติกรรม หรือความสามารถของจิตทั้งในระดับปกติ และระดับพิเศษ แต่แอร์จะมีเฉพาะความหมายในเชิงโลกียะ และลักษณะก็มีเฉพาะระดับปกติเท่านั้น

๑. ความหมาย และลักษณะของความรู้ในแง่ความหมายของคำว่า “ความรู้ (Knowledge)” แอร์ได้พูดถึง ปัญหาความยุ่งยากในการใช้ภาษาไว้อย่างเดียวกัน ซึ่งตามพจนานุกรมแล้ว จะเห็นว่า ได้แสดงความหมายไว้ในหลายรูปแบบ โดยเราสามารถพูดถึงความรู้ ตามนัยของ ความคุ้นเคยกับคนหรือสถานที่ ตามนัยของการที่มีประสบการณ์ต่อสิ่งนั้น

๒. ด้านประเภทของความรู้ ทั้งสองแนวความคิดจัดแบ่งประเภท โดยมุ่งประโยชน์เชิงปฏิบัติ แต่จะแตกต่างกันตรงที่แอร์จำแนกความรู้โดยอาศัยข้อความ ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทพิจารณาถึงความรู้ที่เป็นประสบการณ์เหนือสัมผัส

๓. ด้านบ่อเกิดแห่งความรู้ ทั้งสองแนวความคิดมีบ่อเกิดแห่งความรู้เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันตรงชื่อที่ใช้เรียก

๔. ด้านเกณฑ์ในการตัดสินความรู้ พุทธปรัชญาเถรวาทมีความเห็นสอดคล้องกับทฤษฎีความจริงแบบสมนัย สหนัย และปฏิบัตินิยม ในขณะที่แอร์ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎี สหนัย อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างกัน ก็คือ พุทธปรัชญามุ่งแสวงหาความจริงในทั้งระดับสมมติสัจจะ และปรมาตสัจจะ แต่แอร์นั้นแสวงหาความจริงเฉพาะระดับสมมติสัจจะเท่านั้น^{๑๖}

พระสร้างชาติสิริ จารุณโณ (สุวรรณพุทธ) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญอเกสติน ศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญอเกสตินเห็น ว่าการเชื่อหรือศรัทธาเป็นเครื่องมือ เป็นที่มาเป็นหนทางอย่างหนึ่ง เพื่อค้นหาความรู้และความจริงสูงสุดถ้าหากว่าเราพิจารณาถึงการ แสวงหาความรู้และความจริงนักปรัชญาแต่ละคนใช้เครื่องมือใช้ที่ต่าง ๆ กัน เครื่องมือที่นักปรัชญาใช้กันมากที่สุด มี ๔ อย่าง คือ

๑) เหตุผล (Reasoning) ซึ่งเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ อันเกิดจากสัจพจน์ (Axioms) ได้แก่เหตุผลที่ไม่ต้องพิสูจน์ เป็นความจริงที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นจริง และวิธีนิรนัย (Deductive method) คือการหาเหตุผลจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย

๒) การสังเกต (Observation) คือการเฝ้าพิจารณาและติดตามผล สังเกตสิ่งเฉพาะอย่างเพื่อค้นหาคำตอบสิ่งที่สากลเรียกว่าวิธีอุปนัย (Inductive method)

๓) ศรัทธา (Belief) ได้แก่การเชื่อ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรู้ได้อย่างหนึ่ง เรียกว่าความรู้เกิดจากการเชื่อ (Knowledge by Belief)

๔) อัชฌัตติกญาณ (Intuition) ความรู้เกิดจากภายในเกิดจากการหยั่งรู้ เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล รู้ได้เฉพาะตน บางที่เป็นความรู้จากญาณพิเศษ (Enlightenment) บางทีเป็นการเฉลียวเปิดเผยจากพระเจ้า (Revelation)^{๑๗}

^{๑๖} พระธนศ ฐานิสโร, “ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เอ.เจ.แอร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๘).

^{๑๗} พระสร้างชาติสิริ จารุณโณ , การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญอเกสติน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔).

ดวงพร คำหอม ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปัทฏฐกถา” เป็นความประพฤติหรือจริยธรรมในเชิงพุทธคือธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด การยึดถือในการกระทำที่ดีคือต้องประกอบด้วยความอดทน ในการละชั่ว ทำดี และการชำระจิตให้สะอาด โดยไม่ว่าร้าย ไม่ฆ่า รู้จักหน้าที่ตน ตามหลักคำสอนที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตในหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ ระดับคือ ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม, ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๘}

หลักการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์สามารถศึกษาและปฏิบัติได้ในสองระดับคือ ระดับแรก หลักดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์เน้นถึงฆราวาสธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาในหลักของทาน ศีล และภาวนา โดยมุ่งผลที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและมีหลักประกันสำหรับชีวิตที่ดีในอนาคตคือความสุขความเจริญในสัมปรายภพ ระดับที่สอง หลักสำหรับบรรพชิตคือผู้ไม่ครองเรือน เป็นวิธีของพุทธศาสนิกชนที่มีความพร้อมสูงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาปฏิบัติในเรื่องของศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการเจริญสมถภาวนาเพื่อพัฒนาจิตให้มีคุณภาพมีสมาธิมั่นคงแน่วแน่และวิปัสสนาภาวนาเป็นการพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเพื่อบรรลุปรมาตมประโยชน์คือประโยชน์สูงสุดดับกิเลสและความทุกข์ ตัดกระแสของการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร^{๑๙}

พระมหาธรรมาวุธ ติคุญปญโญ (ไกรยะพันธ์) ได้กล่าวในวิทยานิพนธ์เรื่อง “เปรียบเทียบความรู้ของพุทธญาณวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับญาณวิทยา(เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์)” ว่า ทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาถือว่าเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งและญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงความรู้ ๒ ประการคือ ความรู้ระดับสามัญ ซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั่วไป เป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และความรู้ระดับสูง เป็นความรู้ที่เหนือประสาทสัมผัสทั่วไปเกิดจากการฝึกฝนจิตให้มีสมาธิจนเกิดปัญญารู้แจ้งโดยตรงเป็นความรู้ที่ใช้ดับทุกข์ได้และเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ การที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ต้องมีความรู้ที่ถูกต้องซึ่งความรู้ที่ถูกต้องเกิดจากการลงมือปฏิบัติจนเกิดความรู้ประจักษ์แจ้งโดยตรงและความรู้ระดับสูงนี้จะทำให้มนุษย์เกิดปัญญาที่แจ่มชัดมองเห็นทุกสรรพสิ่งได้ตรงตามความเป็นจริงและทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ กล่าวถึงความรู้ ๒ ประการคือ

๑. ความรู้วัตถุ (knowledge of object) เป็นความรู้เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของต่างๆ ไป ความรู้นั้นเกิดขึ้นจากการประจักษ์กับข้อมูลทางประสาทสัมผัสโดยตรงและอาศัยการบรรยายการบอกกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นการรู้โดยอ้อม

๒. ความรู้ความจริง (knowledge of reality) เป็นความรู้เกี่ยวกับความแท้จริงของสิ่งนั้นๆ โดยตรงโดยวิธีการทางอภิปรัชญา และโดยอ้อมด้วยวิธีการอนุมานตามหลักเหตุผล ความรู้ทั้งสองประการนี้เป็นความรู้เกี่ยวกับโลกทางกายภาพการแสวงหาความรู้(ญาณวิทยา)ของรัสเซลล์ก็

^{๑๘} ดวงพร คำหอม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปัทฏฐกถา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๙} สนิท ศรีสำแดง, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : นิลนาการพิมพ์, ๒๕๒๒).

คือ การเกิดความรู้ที่มีความแจ่มแจ้งชัดเจนเกี่ยวกับโลกทางกายภาพ หรือเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมทั้งหลายเป็นความรู้ที่มุ่งพิสูจน์ถึงการมีอยู่และวิธีการที่ทำให้ทราบถึงการมีอยู่ของสิ่งที่เป็นรูปธรรมเหล่านั้น ทั้งพุทธญาณวิทยาและญาณวิทยา (เบอร์ทรันด์รัสเซลล์) มีแนวคิดเรื่องความรู้ทั้งที่มีความเหมือนและแตกต่างกันคือในด้านที่เหมือนกัน^{๒๐}

การยอมรับร่วมกันว่าผัสสะหรือเพทนาการคือจุดเริ่มต้นของการรับรู้และการรับรู้หรือสัญญาคือจุดเริ่มต้นแห่งความรู้ของมนุษย์ ส่วนด้านที่แตกต่างกันนั้น พุทธญาณวิทยาในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่ามีทั้งการรับรู้ทางประสาทสัมผัสและการรับรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ขณะที่ญาณวิทยา (รัสเซลล์)กล่าวถึงเพียงการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั่วไปเท่านั้น ความรู้ของพุทธญาณวิทยาเกิดมาจากประสบการณ์แห่งการค้นหาสัจธรรมแห่งชีวิต พระพุทธองค์ทรงค้นพบความรู้ที่แท้จริงด้วยการลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ ทดสอบ จนเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมทั้งหลายโดยพระองค์เองความรู้ที่ทรงค้นพบนอกจากสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดความสุขและความสงบแล้วยังสามารถทำให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากความทุกข์และพบกับความสุขที่แท้จริงคือพระนิพพานได้ ส่วนความรู้ญาณวิทยา (ของเบอร์ทรันด์รัสเซลล์) เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสต่างๆ ไปทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยค้นหาความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมทั้งหลายเพื่อทำการพิสูจน์ให้รู้ว่า พวกมันมีอยู่จริงหรือไม่ ถ้ามีอยู่จริง เราสามารถรู้ได้อย่างไร รัสเซลล์ต้องการทำตัวเองให้มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้และต้องการสร้างทฤษฎีความจริงเป็นของตัวเองเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา

ลักษณะวัด ปาละรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า ประสบการณ์ตามนัยของพุทธปรัชญายอมรับว่าประสบการณ์เป็นเครื่องมือสำคัญให้เข้าถึงความรู้ ทั้งระดับสามัญและระดับที่เหนือประสาทสัมผัสแต่พุทธปรัชญาก็มีความเห็นว่า ประสบการณ์ของมนุษย์นั้นมีขอบเขตที่จำกัด แต่ในทางตรงกันข้ามความรู้มีมากมายในส่วนที่ประสบการณ์ของมนุษย์ไม่อาจเข้าถึง ดังนั้น ความรู้ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดประสบการณ์เท่านั้นเป็นสิ่งที่พิสูจน์และยืนยันได้ ด้านความรู้ในพุทธปรัชญาเน้นให้เกิดความรู้แจ้งในตัวเองก่อนเป็นการสร้างความรู้โดยยึดตนเองเป็นหลักโดยให้มีความรู้แจ้งในชีวิตแล้วหลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้ กระบวนการรับรู้ของพุทธปรัชญาคือการรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ๒ ระดับคือ ความรู้สามัญ และความรู้ระดับสูง ซึ่งความรู้ทั้งสองทดสอบว่าเป็นจริงได้ด้วยประสบการณ์ของตนเองจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิต^{๒๑}

พระธเนศ ฐานิสโร ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธญาณวิทยากับญาณวิทยา(เอ.เจ.เออร์)” ได้กล่าวว่า ความหมายของความรู้ในพุทธญาณวิทยามีทั้งระดับโลกิยะและโลกุตระและมีลักษณะเป็นพฤติกรรมหรือความสามารถของจิตมีทั้งระดับปกติและพิเศษเป็น

^{๒๐} พระมหาธรรมาธิคุณ (ไกรยะพันธ์), “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๒๑} ลักษณะวัดปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ๒๕๓๕).

ความรู้ที่เป็นประสบการณ์อยู่เหนือสัมผัส กระบวนการเกิดขึ้นของความรู้เป็นประจักษ์นิยม และมีเกณฑ์ตัดสินในการแสวงหาความรู้อันเป็นความจริงแบบปฏิบัตินิยม แบบสมนัย และแบบสหนัย^{๒๒}

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค” พบว่า ทฤษฎีความรู้เป็นสาขาปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความรู้เกี่ยวกับความจริง คือสิ่งไหนที่จัดเป็นความรู้ สิ่งนั้นก็ต้องเกี่ยวข้องกับความจริง และสิ่งไหนที่เป็นจริง สิ่งนั้นก็ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเช่นกัน^{๒๓}

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่ามนุษย์เราสามารถเข้าถึงความรู้มีอยู่ได้ด้วยการศึกษาที่มาของความรู้เหล่านั้น และในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีเหตุและผล ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความรู้สติปัญญา ในการแก้ไข ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ในโลกอย่างมีความสุขในระดับปกติ และความสุขระดับพิเศษทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน ได้แบ่งความรู้เป็น ๒ ระดับ คือ ความรู้ระดับโลกียะ และความรู้ระดับโลกุตระ ในบ่อเกิดความรู้พระพุทธศาสนา และความรู้ทางตะวันตกระหว่างศาสตร์ทั้งสอง มีความแตกต่างกัน จากการนำเสนอมาข้างต้นทำให้เกิดความสนใจ ในเรื่องบ่อเกิดแห่งความรู้ในพระพุทธศาสนาคืออะไร ที่มาของบ่อเกิดความรู้เป็นอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสำหรับผู้สนใจต่อไป

๑.๗.วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เอกสารหลักที่ใช้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงอรรถกถาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธญาณวิทยา และเอกสารที่เกี่ยวข้องพุทธญาณวิทยาทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ทั่วไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

๑.๗.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

๑.๗.๔ เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

^{๒๒} พระธนศ ฐานิสสร, “ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เอ.เจ.แอร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๓} พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ), “การศึกษาวิเคราะห์ ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาเฉพาะในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

๑.๘.๒ ทำให้ทราบบ่อเกิดของความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์บ่อเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา